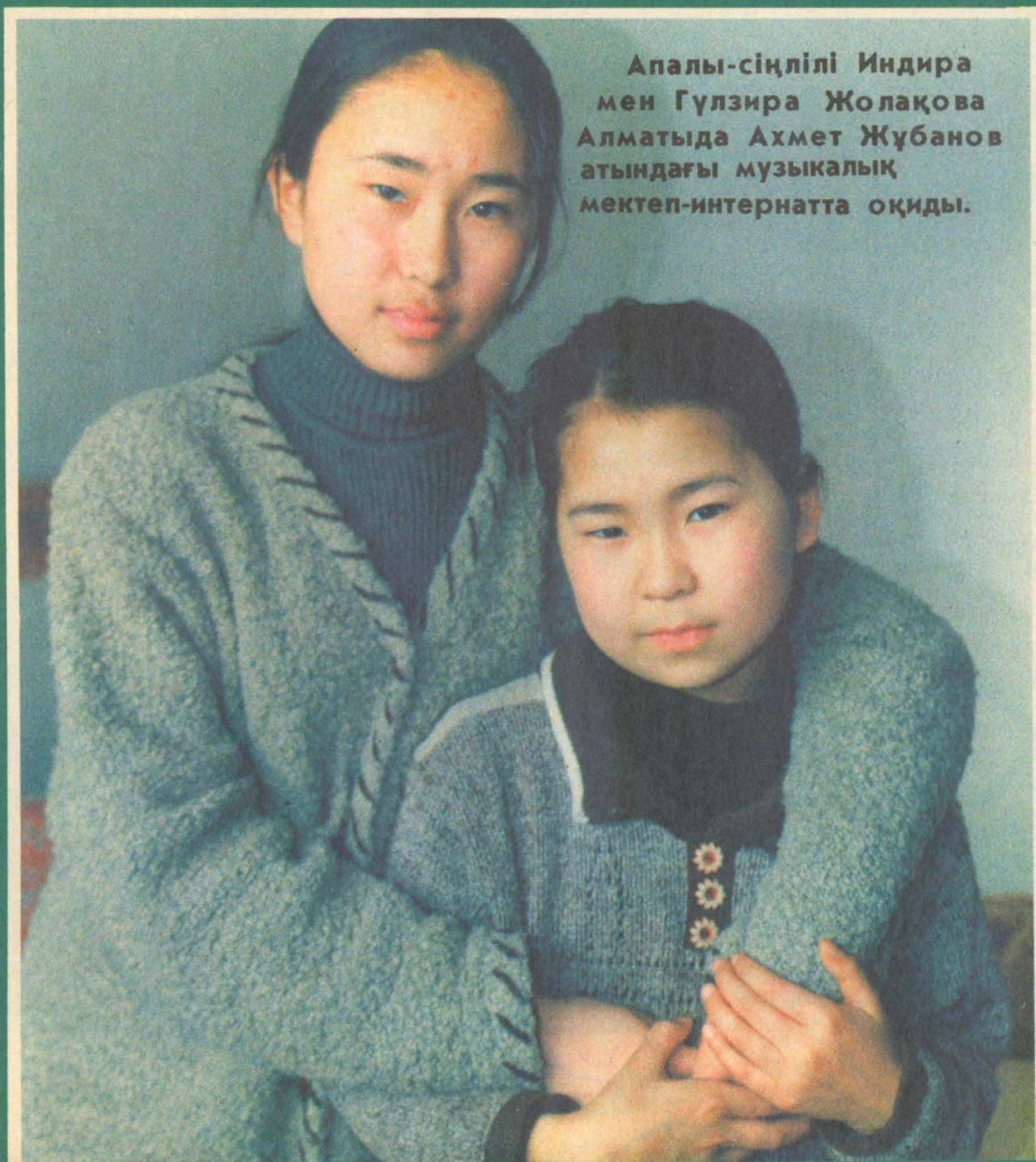

АКЖЕЛЕН

ISSN 0234 — 6818

№ 4 сәуір 1997

Апалы-сіңлілі Индира
мен Гүлзира Жолақова
Алматыда Ахмет Жұбанов
атындағы музыкалық
мектеп-интернатта оқиды.

"ҚАРЛЫҒАМ, КЕЛДІҒИЗ"

Жанат ЕЛШІБЕК

Иек астындағы Сарыесікке табан тигізе алмай, жіпсіз байланып отырғанына екінші тәулік. Төрт қабырғасы бірдей әйнектелген аэровокзалдың асты-үстіне әлденеше мәрте шығып-түскен. Қаздай тізілген, бұрыш-бұрышқа конжиған жұмсақ орындықтардың ішінде оның тізе бүкпегені сірә, қалмаған шығар. Осы бір ақ сары шүйкедей кемпірдің көленкесіндей кекілді кара домалақ та етегіне оралып тағат табар емес.

— Жолаушы азаматтар! Талдықорған — Байшегір — Көпбірлік бағытындағы самолет елу минутқа кешігіп ұшады...

Күмістей сынғырлаған бұл дауысқа Торғынның құлағы кешелібері әбден қанық. Бірақ не айтып жатқанын жете ұқпайды-ау. Екі сағатқа... бір сағат және жарты сағат... деумен-ақ күн енкейгенше сарғайтты ғой кеше. «Не болып жатыр, үн-түнсіз қалды мынауың? Айырып ланың ұшып кетпесін, әйтеуір». Шығарып салуға келген Берік-

болына да тыным бермеген күн-ұзаққа.

Енді міне, күмбір-күмбір дауыстың не деп жатқанынан бейхабар. «Маған бола қызметіннен қалма, күнім! Тек Саятжан екеуімізді айырпорттың аптобсына салып жіберсең болғаны. Онан кейінгісін көре жатармыз». Ертеңгісін Берікболды болмай аялдамада қалдырып кеткенді.

Торғын өзіне сондай жақын, ежелден ыстық жер аттарының тізбегін бұ жолы ап-анық естіген. Жалма-жан қасындағы немересінің бетіне қарады. Саят болса әжесінің қабағын жазбай аңғара қойды:

— Апа, тағы да елу минутқа...

Немересінің сөзін аяқтатпастан Торғын сүріне-қабына «касса» деп доғаша иіле жазылған алақандай терезе алдында кезек күтіп тұрған топты ығыстыра ілгері ұмтылды. Бейкам жұрт табан астынан шыққан кемпірдің алқын-жұлқын қылығына дүрлігіп қоя берді:

— Кезекке тұрыңыз.

— Қазықтай қақшиғанымызға —бакандай екі сағат.

— Шешей, билетті қай жаққа алмақ едініз?

Повестен үзінді

Тұс-тұстан қалған алуан жан-нарлар аз бөгелсе тесіп жіберердей көрінді.

— Менің билетім қолымда, қарақтарым, — деп Торғын қобырап кеткен самай шашын шәлісінің астына жасырды. — Ұша алмай осында отырғаным екі күн. Әй, қызым-ау, Көпбірлікке қашан ұшады... мынауына түсінбеймін, рәдионды айтам да...

— Бабушка, бұл — касса. Ал сіздің самолетті жаңа ғана хабарлады емес пе?! Елу минуттан кейін ұшасыз.

Кассир келіншектің биязы үні кәрі жүрегін елжіретіп жіберді. Жарыларға шақ келген ашуы да лезде ізім-қайым жоғалған. Самбыр-самбыр сөйлеп жүр.

— Өзің бір иман жүзді бала екенсің. Мың бол, шырағым! Анау летшіктеріне айтсаңшы, тездетіп ұшыс, Мамыражай мамырдың мынадай күнінде көкке сүзіле бере ме?

Ләм-мим деп жауап қатпаған кассир келіншек тек сылқ-сылқ күле берді...

Шүйкедей кемпірдің бала мінезіне әлгіндегі билетсіз жолаушылар да бір-бір езу тартқан еді...

Құркылтайдың ұясындай аядай самолеттің іші жанып-ақ тұр екен. Таласа-тармаса кірген оншақты жолаушы еңгіге тыныстап, самайларынан сорғалаған терлерін сүрте бастады. Бірін-бірі жаңа ғана көргендей Саяттың әжесі құдайдың мына шілінгірінде басы көзін қабат-қабат орамалмен тұмшалап алған бейтаныс кемпірге самбыр-самбыр тіл қатқан.

— Ауыл-аймақ аман ба? Өзің қашан келіп ең? — Торғын шешей жауап күтпестен, сөзін одан әрі жалғап, өңгімесінің арасында немересін түртіп анадай тұста қыстырулы тұрған бір бума қағаз дорбаны көрсетті.

Мұны байқап қалған бейтаныс кемпір:

— Әй, Торғын-ау, самүлеттің ішінде қушысы ма едің, — деді қолына шешіп алған жұқа шайы орамалымен желпіне.

— Қапырық екен мынаның іші. Сақтық жасап жатқаным ғой. Әйтпесе, ондай әдетім жоқ. Әй, қыз-арату, айтпақшы біздің үйдің есік-терезесін біреу-міреу шағып тастамап па?

— Апа, кемпірді неге қыз дейсіз?

Ұят емес пе? — деді Саят қабағын түйінкіреп.

— Е, е... құлыным. Қамар әжеңнің менен екі жас кішілігі бар...

Оны елеген Қамар кемпір ме. Өз ойын жеткізгенше асық.

— Жұртта қалған жалғыз тамда кімнің шаруасы болсын, тәйірі. Түнеукүні сауып отырған қызыл ала сиыр жоғалып кетіп, соны іздеп біздің шал біраз әбігерге түсті емес пе. Жарықтық мал екең мал да өз жұртын аңсайды-ау деймін. Баяғы ескі қоныста жайылып жүрген жерінен тауып әкелгені бар. Сол жолы Отарбай сенің үйіңді де ат үстінен шолып, бақылап қойыпты. Айтысына қарағанда ештеңесі бүлінбегенге ұқсайды. Байғыз ба, жапалақ па... әлдеқандай қанатты ауызғы бөлменің желкөзінен жалп-жалп ұшып, кіріп-шығып жүргенін көрген тәрізді.

Осы мезет Саят әжесінің құлағын шыдамсыздана тыбырлаған:

— Апа, ана кісі Талғаттың әжесі ме?

— Иә, құлыным. Отарбай атаның кемпірі емес пе?! Немене, танымай қалдың ба?

— Білем ғой. Байшегірге көшіп кеткен көршіміз...

Гүр ете түскен самолеттің құлақ жарған үні ештеңені естіртпей жіберген. Жолаушылар жарыса алақандай терезеге үңілісті. Лезде лып етіп көкке көтерілген самолеттің өзінен қалып қалмайын дегендей, бейне инелік іспетті «көлеңке ұшақ» та зу-зу етіп келеді екен. Қолдың саласындай тарам-тарам жылғалар төменде жамырап жатыр. Қатпар-қатпар таулардың бауырына тығылған қисапсыз өзендер өздерін-өзі жасыра алмай үздіксіз жылтырайды. Саят әлденесін жоғалтып алған жанша дөңгелек терезеге тесіле жабысып қалған. Құс биігінен жер бедерін анық ажырата алмаса да көп жайды өзінше баяйлап отыр.

«...Әншейінде байқалмайды екен. Талдықорған мен Үштөбенің арасын таулар қосып жатыр ғой өзі. Ал, мың бұралған Қараталды бірден байқадым. Өйткені, бұл өңірде бұдан басқа ірі өзен жоқ. Қос жағалауындағы жап-жасыл тоғай мен орманды айтсаңшы. Жаңағы жылт-жылт еткен сулардың бөрі Қаратала қосылып біздің Балқашқа құйып жатыр емес пе?! Әй, анау бұлындаған Аманбай атаның күмбезі ме?! Иә, иә... Шынымен-ақ

Батырбектің үстінен ұшып барамыз. Өне, ө-н-е... ауылдың да төбесі көрінді. Сол жақта бұйра-бұйра құмдары шынжыр табан трактордың ізіне ұқсап Кілтбай тауы шалынады. Анау мұнарланған теңіз... Балқаштың тура өзі ғой... Үйлердің бөрі мүжіліп бітіпті-ау. Токметбай бастықтың үйінің шатыры да құлап қалыпты. Өн-е... біздің үй. Жалғыз түп алма ағашы да көрінді... Иә, біздің үй. Әйтеуір құламапты. Жапырайып тұр екен...»

Сөйткенше болмады бүйірлей құлдилаған инелік — ұшақ жұдырықтай жүрегін аузына тығындап төмендей берді, төмендей берді. Іргедегі шалқып жатқан теңіз аспанға шығып кеткендей. Жер де — көкпенбек, көк те — көкпенбек. Әлгіндегі әп-әдемі ой ізім-ғайып жоғалған. Бұлталақтаған самолет бойын өрен тіктеген жанша салдыргүлдір жерге табан тіреді-ай. Сонда барып ес жиған жолаушылар:

— Қалай тез жетіп келдік, — деді бірін-бірі қостап.

Саят терезеге үңіліп еді. Сонадайда қолында дөп-дөңгелек сары қалақшасы бар аэропорт бастығы Жапарбекті көрді. Бәз-баяғы қалпы. Шекесіне қисайта киген телпегінің астынан қобырайған бұйра шаштары желбірей шалынады. Шамасы, теңіз жақтан самал лекіп тұр-ау. Саятты енді барып таныған аэропорт бастығы қолын көтеріп, жымындап есікке жақындай түсті. Жапарбектің не айтатынын Саят та іштей біліп, орнынан тыпырши қозғалды.

Самолеттің есігі ашылған бойда естігені:

— Қарлығашым, келдің бе?..

Таныс үн, таныс құшақ Саятты аялай жөнелді.

— Кемпір, балаларыңды өз көзіңмен көріп, маркайып қайттың ба? — деген Отарбай ақсақал масаттана қала жаналығын тәптіштеп сұрай бастаған. — Қарындары тоқ па екен, әйтеуір. Ұлдың отпүскісі күзде деген секілді еді, ал келіннің емтиханын бітірісімен келетін шығар.

— Биыл да сол былтырғы демалып қайтқан теңізіне бармақшы. Әлгі... аты қалай еді? Тілім келуші ме еді... Ұмытып қаппын өзін... Радикті да өзімен бірге алып кетем деп отыр ғой...

— Әй, патшағар! Біресе Екей (Эгей дегені), біресе Балтық деп. О несі-ей. Теңіз іздесе мына Балқашы

бар емес пе үйдің іргесінде. Жыл сайын шығындалып жер түбіне шапқылағанша, өз үйі — өлең төсегі, аунап-қунап жатпай ма, осы! Бәрінен бұрын ана ілмиген немерем тілін ұмытып кететін болды ғой. Қаршадайынан туған топырағынан жерітіп. Жатбауыр дәлдүріш ететін болды ғой...

Табанда нілдей бұзылған Отарбайдың кып-қызыл жүзі қаракүреңітіп, тотығып шыға келген. Шалының мінезін жақсы білетін Қамар шыр-пыр:

— Жарайды. Өзінді аясаңшы. Қаның көтеріліп кетті. Жас кезінде ел аралап, жер көргеннің несі айып. Қайта мақтанбайсың ба? Айтпақшы, бізбен бірге Торғын келген, қасында немересі бар. Мына ыстығынды ішіп алғаннан соң, салқын түсе сөлем беріп қайтқанын жөн шығар.

— Кемпір-ау, бағанадан бері айтпаймысың. Кешкі салқынды күтетін... Мен несіне керілем. Әкелші, өлгі жеңіл тәпішкемді... Аяғыма іле салайын. Күннің мына аптабында етік тұрмақ, өзімді әрен сүйретіп жүр емеспін бе?..

Жібек орамалдың кепкеніндей ашуы лезде тараған Отарбай орнынан ширақ түрегелді. Шалының қылығына қайран қалған Қамар шешей еріксіз мырсылдаған:

— Торғынды қатты сағыныпсың-ау. Тіпті, сәнденіп болар емессің. Үстіндегі сыпаңмен барып келмексің бе, қияндағы ескі жұртқа. Бар, кәне!.. Жүгір соңынан.

— Ескі жұрттың не? Мына қызының, Рахиланың үйі тұрғанда...

— Енді неғыл дейсің, айырпорттан түскен бетте немересін жетектеп Пронзаға (Фрунзеге дегені), төтелей, қалың шенгелдің арасымен тартты ғой. «Үйге барып бір-ақ демалайық» дейді де баяғы...

— Әй, Қамар-ау, мен білсем сол Торғынның дені сау емес. Бәрінен бұрын немересіне обал. Қалың құмның ішінде қаталап өлмесін. Құлазыған жұрттағы жалғыз тамда кім күтіп отыр дейсің сарғайып. Рахиласының үйінде жата-жастана бірер күн дамылдап алмай ма? Былтыр да осы, арғы жылы да осы... Несі бұл, ақсақ шалы тіріліп келетіндей...

— Қара орманы емес пе?..

— Дұрыс айтасың кемпір. Сенікі жөн. Қаладағы тас үйге камалып қайдан шыдасын. Оның үстіне жер сипалап отырған жоқ. Қуатты. Е... е... Торғын түгілі жеті-сегіз шақы-

рым жердегі ескі қоныс менің де түсімнен өсте шықпайды. Кемпір, сен өлгі бұзылмайтын ыдысыңа сүтінді құйып, құрт-майынды өзірле. Шоқытып барып келе қояйын. Ертенге қалсақ ұят болар...

Отарбай ақсақал сонадайға лақтырып тастаған етігін жалма-жан қайта кие бастады.

Әлгінде ғана тілі аузына симай «Су», «Әже шөлдедім» деп ызылдап келе жатқан Саят тоқал тамның мыжырайған мұржасы көрінген бойда жол жиегіндегі жатқан таяқты бұтына қыстыра-мыстыра шаңды бұрқырата ілгері жүгіре жөнелген.

— Шүү, жануар!

Немересінің қылығына мәз болған Торғын айдалада тұрып көзіне жас алған.

— Құлыным! Қурайды ертеп мінген бұ қалпыңды атаң көрмеді ғой, шіркін!

— Әже, әже... Үйдің есігі ашылып қалыпты. Ішінде бірдеңе қараяды...

Немересінің жарықшақтанып шыққан даусын Торғын естімеді. Жол-жөнекей төрт қабырғасы бірдей мүжіліп арса-арса болған балшық тамға бұрылған. Жермен жексен құлазыған үйдің жұрнағы кейуананың жүрегін елжіретіп жіберді. Біреу-міреу естіп қоятындай күбірлей сыбырлады:

— Қайнағаның құтты мешіті ғой. Қашан еді өзі? Осы табалдырықты келін боп аттаған күнімді неге ұмытайын! Бәрі-бәрі есімде. Алтыбақан басындағы ән-жыр да тура кешегідей құлағым түбінде жанғырады-ау. Қарашы, енді міне, жер де тозған, ел де тозған. Тозғаны емей немене, ана-а-у... тұста терең өзек ағып жататын жаз бойы талай сырды ішіне бүгіп алып... Қалың құм басып тастаған бұ жерде жасыл желек жамылып, көк құрақ сыбыр қағып тұрушы еді дегеніме мына Саятым сене ме екен. «Елу жылда — ел жаңа». Шын сөз. Қайнағам мен абысынымның өмірден көшкеніне де талай заман. Оны айтасың, олардың соңынан ерген небір жайсандар да о дүниелік боп, бір-бір төбе құшып жатыр емес пе?

Е, мың жасайтын кім бар дейсің?! Құзғын емес шығармыз Отарбай екеуміз. Біз де кетерміз... Қанша жүрер дейсің?..

Жаулығының шетімен жанарына іркілген жас тамшыларын сұрткен Торғын сонадайда анырып

мелшиіп тұрған Саятка қарай асығыс-үсігіс басып еді, аяғына оралған әлдене жүргізбей тұсаулап қойғандай.

— Апа, ішке кіруге қорқамын. Шелектің түбінде жылан жатыр...

— Не дейді? Қорықпа, құлыным. Шақпайды... Осы үйдің киесі ғой жарықтық.

— Ол не деген сөз, әже?..

Саят көмейіне жетіп келген сауалын ірікпеген.

— Е... е... боташым... Қара шанырақты қорғап, күзетіп жүрген жыланныан бекер үркесін. Қазір өзі-ақ жылыстап кетеді. Өйткені, біз келдік емес пе... құтты ұямызға...

Саят ләм-мим тіл қатпады.

Ілкі сәт өтпестен-ақ кара шұбар жылан маңғаз жылжи сыртқа шығып бара жатты.

— Жарықтық, киеннен айналдым!

Әжесінің сөзіне түсінбеген Саят түсі суық кара шұбар жыланды көзінің қиығымен шығарып салды...

— Кәне, Саятжан екеудеп тас құдықтың суын төгіп тастайық. — Қолындағы түйіншектерін үй іргесіндегі үлкен ағаштың көленкесіне жайғастырып, Торғын шешей үстіндегі камзолын шешіп алып, ағаш бұтағына аса салды. Әлгінде жылан паналаған шелектің ішіндегі құм-топырақты қағып-қағып түсіріп, тазалаған. Дорбаның аузына тығындаған бес-алты құлаш жіпті қос қабаттап байлады да шелекті даңғырлатып құдыққа сүнгітті. Құдықтың ернеуінен ішіне үнілген Саят жіптің екінші ұшын мықтап ұстаған. Кейінірек тұр күнім, ішіне түсіп кетерсің.

— Ой, теренін-ай! Бітеліп қалған ба?..

Орта шелек мөп-мөддір суды табанының астына төге салған әжесі қолындағы бақырды Саятка ұстата берді.

— Біраз төгіп таста. Әбден тазарсын. Мен күн кешкірмей үйдің ішіндегі төсек-орынды сыртқа шығарып жайып тастайын...

Мықшындап зорға көтерген бір шелек суды Саят құдықтың бетін бастырған зіл кара тастың үстіне қойып сіміре бастады. Осы мезетті күткендей әлдеқайдан ат оскырынды. Жалма-жан басын көтерген Саят:

— Апа, апа! Отарбай атам келеді, — деді.

(Жалғасы бар).